

Ex libris és képkultúra

Kultúrtörténeti album kisgrafika-kedvelőknek

Tavaly nyárelőn jelent meg Vasné Tóth Kornélia, az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtára munkatársának, a nemzeti könyvtár 34 ezres ex libris gyűjteménye kezelőjének *A moszkvai Rudomino-könyvtár hungarika ex librisei hazai és nemzetközi kontextusban* című könyve, amely doktori disszertációja alapján íródott (és amelyet a 3K 2015/6. számában ismerttettem). A szerző egyben szerkesztője a *Kisgrafika* című folyóiratnak, számos közleménye jelent meg az ex librisekről, nemcsak az általa szerkesztett folyóiratban, hanem például a *Magyar Könyvszemlében*, a *Magyar Grafikában*, a *Könyv, Könyvtár, Könyvtárosban* és az OSZK tanulmányköteteiben. Előadásokat tartott, kiállításokat szervezett és nyitott meg e témában. A Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület elnökségi tagja, nemzetközi ex libris kongresszusok rendszeres résztvevője.

Az idén év elején a Kossuth Kiadó és az Országos Széchényi Könyvtár jóvoltából ismét megörvendeztette a kisgrafika-barátokat az *Ex libris és képkultúra* című, *Modern magyar ex librisek* alcímű képes albummal, amelyet ő szerkesztett, ő válogatta a képeket és készítette a képalírásokat. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával megjelent 352 oldalas, impozáns kötet jegyzetekkel ellátott bevezető tanulmánya megismertet az ex libris eredeti funkciójával („a könyv tulajdonosát megjelölő, gyakran művészi kivitelű kisméretű grafika, melyet rendszerint a könyv táblájának belső oldalára ragasztanak”), a műalkotások technikai kivitelezésének formáival. Megemlíti e kisgrafika-típus hazai megjelenésének korai adatait, majd részletes áttekintést nyújt a XIX-XX. század fordulójától kezdődő időszakról, amikor is az ex libris – kiszabadulva a konkrét könyvhöz való kötődésből – a műgyűjtők számára önálló entitássá vált. Az első hazai ex libris kiállításra 1903-ban került sor. A gyűjtők egyesületekbe tömörültek, az első ilyen jellegű 1909-ben alakult. Az I. világháború bár megtörte a folyamatot, de az azt követő időszakot a grafikai művészet fellendülése jellemezte. A II. világháború után, a létrejött pártállam belügyminiszterei által kiadott, a civil szervezeteket feloszlató rendeleteknek az ilyen típusú egyesületek is áldozatul estek. Csak 1959-ben alakulhatott meg a grafikusokat, ex libris-gyűjtőket tömörítő Kisgrafika Barátok Köre. A továbbiakban árnyalt képet kapunk az egyesület tevékenységéről, kiállítások rendezéséről, a nemzetközi kapcsolatokról, a jeles művészekről, kiemelkedő gyűjtőkről, gyűjtő intézményekről. Ez utóbbiak közül kimagaslik az Országos Széchényi Könyvtár,

amely a kötelezpéldányok mellett hagyatékokkal (például Diskay Lenke grafikusművész, Galambos Ferenc jogtanácsos, bibliográfus és gyűjtő), valamint jelentős ajándékokkal (mint Csiby Mihály, Sós Zsigmond grafikusok) gyarapodott.

A 26x21,5 cm méretű albumban összesen 1060 ex libris látható. Egy közülük, a Szlovéniában élő Salamon Árpád által Vasné Tóth Kornéliának készített linómetszet a kötet borítóját, illetve kötéstábláját és címdoldalát díszíti, az Országos Széchényi Könyvtár ex libris állományából az albumba beválogatott többi ex libris pedig az ábrázolt motívumok szerint tizennégy fő téma szerint lett elrendezve: *Irodalmi témák* (191 kép); *Történelmi témák* (219 kép); *Mitológiai témák* (55 kép); *Vallási-egyházi témák* (58 kép); *Képzőművészeti témák* (52 kép); *Zene-tánc* (67 kép); *Topográfiai témák* (56 kép); *Néprajzi témák* (38 kép); *Foglalkozás, hobbi* (94 kép); *Címerábrázolások* (50 kép); *Könyvábrázolások* (44 kép); *Állatvilág* (53 kép); *Növényvilág* (41 kép); *Étkezéssel kapcsolatos témák* (41 kép). Ez a főbb felosztás tovább részleteződik: az irodalmi témáknál a magyar és a világirodalomra, ahol a magyar irodalom kronologikus sorrendben hét csoportot alkot Anonymust és a *Gesta Hungarorumot* ábrázoló alkotástól az 1933-ban született Király Zoltán költő és műfordítóig. A magyar irodalom témájú 132 ex libris részben irodalmunk számos kiemelkedő alakját, vagy valamelyik művére való utalást ábrázolja, de vannak írónk, költőink (Móricz Zsigmond, Babits Mihály, Radnóti Miklós, Kaffka Margit és mások) számára készített alkotások is. Találhatóak olyan, úgynevezett „in memoriam” lapok is, amelyek nem elsősorban egy konkrét könyvtulajdonos számára, hanem az író vagy költő emlékének megőrkítésére készültek. Szintén kronologikus felépítésű a világirodalmi témákat bemutató rész, ahol többek között a kiváló plakátművészeink által tervezett, úgynevezett „biankós”, azaz nem névre szóló ex libriseket is találhatunk.

A történelmi témák ismét két részre oszlanak: a magyar, illetve az egyetemes történelemre. Mindegyik kronologikus elrendezésű. A magyar rész korszakaiban az őstörténetünket ábrázoló ex librisektől a történelmi személyiségeink ábrázolásán át egészen a közelmúltunkig, az 1990. március 15-e alkalmára készített kisgrafikáig mutatja be 23, címmel ellátott csoportba rendezve történelmünk nevezetes eseményeit, összesen 167 képben. Szomorú sorozat a tizenhárom aradi vértanú portréja, és elgondolkodtatóak a II. világháború éveiben készült boldog, illetve békés új évet kívánó, harci események bemutatását sem nélkülöző művek. Az egyetemes történelem lapjai az ókori Egyiptomtól egészen a XX. század végéig tartalmaznak címmel ellátott csoportokat.

A nagy témakörökön belül kialakított, együttesen 123 csoport közül – amelyek mindegyike megérdemelne kultúrtörténeti, művészettörténeti értékelést – mindössze kettőt kívánok a továbbiakban kiemelni. Az egyik a *Topográfiai témák*, ahol az első csoportba a magyar világörökségeket ábrázoló képek kerültek, a másik a *Foglalkozás, hobbi* témakör, ahol könyvtári életképet is láthatunk. Az albumban egyébként kereken húsz olyan ex libris található, amelyen könyvtár van tulajdonosként megnevezve.

E témához kapcsolódva úgy gondolom, hogy itt érdemes elmondanunk azt, hogy a könyvtárak állományába is bekerülhettek olyan példányok, amelyekben ex libris, de lehet, hogy csak tulajdonosi bejegyzés vagy bélyegzés utal az eredeti tulajdonosra. Különösen elképzelhető ez az 1940-es évek végén, 1950-es évek elején a könyvtárba bekebelezett egykori egyesületi, kaszinói vagy magánkönyvtárak köteteiben, illetve később a Fölöspéldány-központon keresztül, vagy antikvárium révén beszerzett művek vagy a könyvtárnak ajándékozott hagyatékok esetében. Úgy gondolom, hogy művelődéstörténetünk, könyv-

tártörténetünk szempontjából érdemes lenne a könyvtár katalógusának tételében – ott, ahol még nem történt volna meg – a possesszori bejegyzéseknek, tulajdonbéljegyzéseknek, művészi vagy kevésbé művészi ex libriseknek a bibliográfiai rekord megjegyzés mezőjében, ezzel is megőrkítve egykori magán- és közkönyvtáraink létét.

Történelmünk, kultúrtörténetünk elevenedik meg az oldalanként átlagosan három vagy négy, részben színes fa- vagy linómetszet, rézkarc, rézmetszet, kőrajz vagy vegyes eljárással készült grafikákon. A témaköri sorszámmal ellátott képalírás közli az ex libris szövegét, és megfogalmazza az ábra témáját. A fő témák végén található *Képjegyzék* a sorszámsorrendjében tartalmazza a tulajdonos és a grafikus nevét a kisgrafika OSZK-s rak-tári jelzetét is megadva. A képek mindegyike neves művész alkotása, a legjelentősebbek nevének az említése a bevezető tanulmányban is megtörténik. Az alkotók meghatározása többéves kutatómunka eredménye lehet, hiszen a képeken – néhány kivétellel – csak a művész szignója látható, illetve sokszor csak közvetett információk állhattak a szerkesztő rendelkezésére. A képjegyzékek alapján az 1060 ex librist összesen 207 teljes névvel azonosított, és tizenhárom csak szignójával ismert művész készítette, és mindössze kilenc kisgrafika alkotójáról nem lehetett semmilyen információt találni. A kötet végén található *Névjegyzék* a képalírásokban található 831 nevet teszi, oldalszámra hivatkozva, visszakereshetővé.

A kiadványról a Történeti Interjúk Tára a YouTube-on közzétett egy bő másfél perces összeállítást Vasné Tóth Kornélia albumáról (<https://www.youtube.com/watch?v=EV5GdMSBYds&feature=share>), amely képileg is megerősíti az ebben az ismertetésben leírt dicséretes mondatokat.

A gyűjtők számára száz példányban számozott díszkiadás is készül majd ebből az albumból, amelyben az ex librisek mindegyike könyvtári hungarikum vagy magyar alkotójuk vagy magyar tulajdonosuk vagy magyar témájuk kapcsán. Erre rímelnék a *Bevezetés* fejezetben Vasné Tóth Kornélia záró mondatai: „... a nemzeti színek, a mentalitás, a hegy- és vízrajz, az épületek, öltözet, zene, tánc, foglalkozások, növények, állatok, ételek-italok, híres történelmi személyiségek, írók-költők, politikusok, tudósok stb. – egyaránt meghatározói magyarságunknak, a magyarságkép formálói, a nemzeti hagyomány őrzői. Ezek képi megjelenítését hivatott bemutatni, közkincsé tenni ez a könyv – az ex librisek ikonográfiáján keresztül.”

(Vasné Tóth Kornélia: *Ex libris és képkultúra. Modern magyar ex librisek*. Budapest, Kossuth Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 2016. 349, [3] p.)

Kégli Ferenc
